

K základním úkolům předškolní pedagogiky

(K 150. výročí založení opatrovny pro malé děti v Praze na Hrádku)

Předškolní pedagogika zaujímá velmi významné postavení v rozvoji naší socialistické společnosti, protože tvoří východisko pro její další perspektivy, pro její budoucnost a podílí se značnou měrou na dlouhodobém programu zdokonalování výchovy naší nejmladší generace v rodině, v jeslích a v mateřské škole. Zpracováním projektu dalšího rozvoje československé výchovně vzdělávací soustavy se stala předškolní výchova organickou součástí celoživotní výchovy a vzdělání všech občanů a to je bezesporu jeden z neocenitelných přínosů této nové koncepce. Klade velký důraz na komunistickou výchovu od nejútlejšího věku, na optimální působení na každé dítě tak, aby se mohlo později úspěšně začlenit do života a mohlo se rozvinout ve vzdělaného, citlivého a kultivovaného občana, oddaného socialistickému zřízení a ideám komunistické společnosti. K dosažení tohoto cíle je třeba pěstovat u dětí takové vlastnosti, které budou odpovídat potřebám socialistické společnosti i potřebám každého jedince v oblasti fyzické, psychické i sociální a přispějí příznivě k jeho seberealizaci.

Předškolní pedagogika zdůrazňuje ideově výchovné působení předškolních institucí na děti i rodiče a usiluje o další zkvalitňování pedagogického procesu v práci dětských sester a učitelek mateřských škol se zaměřením na její systematickosti a přiměřenosti úrovni dětí i vzájemnou návaznost jeslí a mateřské školy se školou základní. Zároveň směřuje k dalšímu zdokonalování metodické stránky tak, aby odpovídala rostoucím tělesným a duševním možnostem dětí a aby prohlubovala i nadále jejich přípravu ke školní docházce. Jsou to úkoly velice náročné a odpovědné, protože mateřskou školu navštěvuje nyní již 85 % předškolních dětí.

Současný stav a vysoká úroveň předškolní výchovy u nás je výsledkem systematických snah celé naší společnosti, která se vyvíjela v úzkém spojení se životem a realizovala se různými typy předškolních institucí. Zpočátku nebyl tento vývoj přesně řízen, nýbrž probíhal nekoordinovaně, a teprve později dospěl k dnešní pevně koncipované soustavě. Pro rozvoj mateřských škol měl rozhodující význam vznik socialistického zřízení, v němž se zabezpečuje stát

v těsné spolupráci s velkými podniky a závody ekonomickou stránku institucí pro naše nejmenší. Také obsahová náplň se postupně zdokonalovala, jak vyplývá z konfrontace jednotlivých osnov pro jesle a mateřské školy. Nejnovější Program výchovné práce z roku 1979 vychází ze závěrů XV. sjezdu KSČ a z projektu rozvoje naší výchovně vzdělávací soustavy, která „je budována jako jednotlý celek“, v němž tvoří „předškolní výchova v jeslích a mateřských školách ucelený systém výchovné a vzdělávací práce s dětmi do šesti let“¹⁾. Rovněž XVI. sjezd strany podtrhl velký zájem společnosti o matku a dítě a o další rozvoj školy tak, aby její „autorita ve společnosti dále rostla a práce učitelů nacházela plnou podporu“²⁾.

Předpoklady pro úspěšný rozvoj předškolní výchovy jsou dány několika určujícími podmínkami. Předně je to intenzivní rozvoj vědy a techniky, nové ekonomické podmínky socialistického státu a vysoká sociální, kulturní a ideově politická úroveň naší společnosti. Současný socialistický způsob života přináší mnoho nových podnětů a podstatně ovlivňuje přístup veřejnosti k výchově dětí i přístup k práci s dětmi v předškolních zařízeních.

Na rozdíl od kapitalistických států je u nás výchova dětí v předškolních institucích jednotně řízená, její předností je bezplatná zdravotnická, sociální i školní péče. Díky soustavné činnosti státních a stranických orgánů i společenských organizací se úroveň i rozsahem společenské pomoci poskytované rodinám s dětmi naše republika zařadila na jedno z předních míst mezi nejvyspělejšími státy světa³⁾.

Předškolní výchova tvoří ústrojnou část plynulého výchovného procesu od nejužšího věku, který pokračuje po celý život člověka. Základním charakteristickým znakem tohoto pojetí je komplexní chápání výchovy, v níž na sebe organicky navazuje působení rodiny a systematický výchovně vzdělávací proces v jednotlivých institucích členěných podle věkových stupňů. Veřejná předškolní výchova se realizuje v jeslích, v mateřské škole, ale i v přípravných odděleních pro děti od pěti let. Kromě toho probíhá také v dětských domovech pro děti s některými závažnými defekty a pro děti, které nemohou vyrůstat v rodinném prostředí.

Základním úkolem všech předškolních zařízení je napomáhat při utváření jednotného systému výchovy, ve kterém se harmonicky spojuje společenská výchova s výchovou rodinnou. Jesle a mateřské školy mají důležitou sociální úlohu, avšak přejímají také některé závažné úkoly výchovné a vzdělávací. Hlavním úkolem je harmonický a všestranný rozvoj všech dětí, respektování jejich věkových zvláštností a individuální přístup k nim.

Při příchodu dětí do jeslí, zvláště pak do mateřské školy, je výchozím bodem dalšího výchovného působení celková vstupní pedagogická diagnóza, na kterou navazuje pedagogická prognóza. Tento postup umožňuje učitelce průběžnou komparaci fyzického a psychického vývoje svěřených dětí a optimální vedení, takže tvoří předpoklad pro efektivní práci s nimi⁴⁾. Kromě toho přispívá k dokonalejšímu zabezpečování radostného a šťastného dětství v mateřské škole i v rodině, protože dovoluje hlubší a zasvěcenější spolupráci dětí s rodiči. Zároveň směřuje k proniknutí do individuálních zvláštností všech dětí k úspěšnější přípravě na školní docházku a vyúsťuje k dosažení žádané vý-

stupní úrovně dětí. K uvedeným cílům lze dospět především vhodnou kombinací spontánní a samostatné činnosti dětí s činností organizovanou učitelkou tak, aby jednak plnila požadavky Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy, jednak brala v úvahu specifickosti dané skupiny dětí i každého je. l- notlivého dítěte. Významným výchovným prostředkem je rovněž pedagogicky vhodně adaptované prostředí, jeho materiální vybavení, sociální atmosféra a pravidelný režim, kterým se řídí veškerý život a činnost dítěte.

Zvláštní důraz přitom spočívá v používání aktivních forem a metod při působení na děti v jeslích i v mateřské škole. Aktivita je pro předškolní dítě typickým rysem, úkolem učitelky je její odborné podchytení tak, aby všechny děti byly činorodé a samostatné, aby jejich hra a další činnosti byly také různorodé, aby je však zároveň předčasně nepřerušovaly a netěkaly od jedné věci k druhé. Mnohé děti je třeba naučit si hrát, zacházet adekvátně s různým materiálem, šetřit hračky, obrazové knížky a mít postupně také potřebu vyhledávat spoluhráče a spoluúčastníky, uzavírat první dětská přátelství.

Hra jako základní výchovný prostředek má v předškolním věku rozhodující úlohu, neboť tvoří hlavní formu dětské činnosti a umožňuje dětem poznávat hlouběji okolní svět⁵). Souběžně se utváří také tvořivost, která se začíná projevovat v rozličných oblastech — v úlohových a konstruktivních hrách, ve výtvarných činnostech, v používání určitých slovních obrátů i způsobů vyjadřování, v rozvoji myšlení a fantazie.

Život v jeslích a v mateřské škole se realizuje podle jednotné a závazné normy, která znamená metodickou a obsahovou inovaci a zahrnuje činnost členěnou podle jednotlivých věkových stupňů a podle výchovných složek. Rozvíjí a prohlubuje se zdraví, pohybová zdatnost a psychické funkce dětí tak, aby měly bohaté prožitky při poznávání společnosti a přírody a zdokonalovaly se jejich myšlenkové, řečové, citové a volní procesy i celá osobnost. Utváří se jejich zájem o hru a o svět hraček, o učení i o pracovní činnost. Rozmanitými postupy se obohacují jejich základní poznatky, dovednosti a návyky, formují se schopnosti, potřeby a zájmy, osvojují se počáteční morální a společenské chování, soužití v kolektivu dětí, estetické vnímání a vkus, takže vznikají první postoje a přístupy ke skutečnosti⁶).

Předškolní instituce však nejsou jediným zdrojem zážitků a informací pro předškolní dítě. Navazují na rodinnou výchovu, která je pro dítě prvním, nezastupitelným a nejceněnějším prostředím, jež je formuje. Rodiče je obklopují svou péčí a láskou, přibližují mu okolí, v němž žije, a dítě navazuje přirozený kontakt s lidmi a věcmi, vytváří si vztah k sourozencům, k ostatním členům rodiny, k vrstevníkům i k přátelům rodiny. Podnětné jsou situace, které vznikají při kontaktu s okolím a se širší společností, výrazně na ně působí i technika a zejména příroda s celou svou malebností a pestrostí, dále pak umění a kultura vůbec mají velký podíl na jeho celkovém rozvoji.

I malé dítě je zahrnováno informacemi ze sdělovacích prostředků — rozhlasu i televize, ale také z gramofonových, magnetofonových a filmových nahrávek. Tyto zdroje mu poskytují řadu formativních podnětů, poutají svou různorodostí značně pozornost a zájem zvláště staršího předškolního dítěte, mohou je však také svým množstvím, případně neadekvátním výběrem přetě-

žovat nebo mu komplikovat optimální psychický vývoj. Je ovšem zapotřebí s těmito vlivy počítat a vést rodiče dětí k jejich uvážlivé volbě, aby měly náležitou hodnotu pro dítě a rozvíjely zejména jeho citové i rozumové schopnosti a prohlubovaly jeho zkušenosti.

Hlavní těžiště úspěšné práce předškolních zařízení spočívá v jeslích na jeslové sestře, v mateřské škole na učitelce. Základním požadavkem na jejich profil je socialistický životní styl, který zahrnuje vysokou ideovou a politickou angažovanost, občanskou a morální úroveň, kvalitní pedagogickou a metodickou erudici a bezpečné teoretické i praktické zvládnutí odborné stránky při výchově dětí.

Významné místo zaujímá i rozvoj předškolní pedagogiky jako vědy, která navazuje na naše bohaté tradice v úzké koordinaci s ostatními socialistickými státy v čele se Sovětským svazem. Dosažené výsledky se promítají v četných knižních publikacích a v teoreticky i prakticky orientovaných studiích a článcích v pedagogických časopisech a sbornících.

Teoretické rozpracování řady problémů, které před námi stojí v současné době, má své těžiště v zaměření hlavního úkolu a v realizaci dílčích úkolů státního a resortního plánu výzkumu¹⁾. V popředí našeho zájmu jsou rovněž výzkumy, které souvisejí se zaváděním Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy z roku 1978 do praxe, zhodnocení, zda naplňuje ideje projektu v souvislosti s celoživotní výchovou a vzděláním naší nejmladší generace, v souvislosti s akcelerací tělesného a duševního vývoje dětí, s optimální přípravou všech dětí ke školní docházce, ale také se zřetelem k jejich šťastnému prožívání každého dne v mateřské škole i v rodině. Výzkum si zaslouží i příprava pracovníků pro jednotlivé předškolní instituce a více pozornosti potřebuje hlubší proniknutí do podmínek a stylu života i výchovy předškolních dětí v rodině.

Jednotná spolupráce jeslových sester, učitelek mateřských škol, učitelů elementárních tříd, rodičů dětí, širší veřejnosti i odborných pracovníků v oblasti teorie předškolní pedagogiky je významným předpokladem pro další příznivý vývoj komunistické předškolní výchovy v období vědeckotechnického rozvoje naší společnosti.

Doc. PhDr. LILI MONATOVÁ, CSc.

POZNÁMKY

¹⁾ Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy. Projekt a důvodová zpráva. SPN, Praha 1976, s. 5, 7.

²⁾ Zpráva o činnosti strany a vývoji společnosti od XV. sjezdu KSČ a další úkoly strany, přednesená generálním tajemníkem ÚV KSČ Gustávem Husákem na XVI. sjezdu KSČ 6. dubna 1981. Svoboda 1981, s. 38.

³⁾ Vondruška, Milan: Za další rozvoj předškolní výchovy. Předškolní výchova, 35, 1980—81, s. 1.

⁴⁾ Monatová, Lili: Rozumová výchova v mateřské škole. Praha SPN, 1980, s. 81—83.

⁵⁾ Jůva, Vladimír: Pedagogika jako věda. Brno, UJEP 1977, s. 150.

⁶⁾ Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy. Praha, SPN 1978.

⁷⁾ Skalková, Jarmila: Základní výzkum v 7. pětiletce. Pedagogika, 31, 1981, s. 3—5.